

ЖКГ ЯК ПРИРОДНА МОНОПОЛІЯ: ПРИНЦИПИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

*В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф., зав. кафедри економічної теорії
Д. М. УКРАЇНЦЕВА, магістр ф - ту економіки і підприємництва*

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Ефект природної монополії виникає, якщо особливості виробничих технологій, наприклад, порівняно високі капітальні витрати, при розширенні виробництва в довгостроковій перспективі ведуть до зниження загальних витрат. У ряді галузей єдиний виробник в остаточному підсумку зможе забезпечити менші витрати, ніж два або більше, тим самим приводячи до ситуації “природної” монополії. Ще однією особливістю природних монополій є існування дуже високих вхідних бар'єрів у галузь. Наявність єдиного виробника, у якого ефект від масштабу виробництва занадто великий, визначає той розмір капіталу, який потрібний для входження в галузь. Найчастіше природна монополія виникає не на вільному ринку, а є результатом природних умов, урядового втручання, режиму ліцензій, протекціонізму і т.д.

Однак не всі економісти однозначно відносяться до теорії корисності «природної монополії» і сперечаються відносно таких положень про переваги природних монополій, як: «економія на масштабах виробництва»; «відповідність суспільним інтересам»; «виробництво унікального продукту з найменшими витратами»; «концентрація капіталу та технологічне удосконалення»; «обтяжливість для суспільства наявність занадто великого числа конкурентів є занадто обтяжливим для суспільства». Аналізуючи світовий досвід, можна побачити, що класична теорія природної монополії модернізується з врахуванням нових вимог та технологій. Все в більшій кількості досліджень підкреслюється, що можливості природних монополій завищувати тарифи на свої послуги позбавляє ці підприємства стимулу щодо зменшення своїх витрат шляхом модернізації виробництва, запровадження новітніх технологій, раціоналізації, дозволяє включати неефективні витрати до собівартості своїх послуг. В економічно розвинених країнах в одній галузі за іншою в трансформаційному режимі триває процес розмивання структур природної монополії. Електроенергетика, кабельне телебачення, телефонний зв'язок і пошта – усі вони на грані демонополізації та дерегулювання, законодавчого або фактичного, пов'язаного з технічним прогресом. В цих умовах завдання державного регулювання природної монополії полягає в стимулюванні фірми до виробництва більшого обсягу продукції з меншими витратами при одночасній відмові (повній або частковій) від встановлення монопольних цін і монопольного статусу.

Все це в повній мірі відноситься і до діяльності природних монополій у сфері ЖКГ в Україні. ЖКГ виконує дві важливі функції – надає послуги життєзабезпечення населення і підтримує баланс робочих місць в економіці.

В ЖКГ України хоч і повільно, але все ж виконуються роботи щодо застосування ресурсозберігаючих технологій, реформування, створення конкурентного середовища. Але в цілому ЖКГ України знаходиться в кризовому стані. Проведення планових капітальних ремонтів та часткової заміни транспортних мереж, що відпрацювали нормативно-визначений термін, зведено до мінімуму. Останніми роками капітальний ремонт практично не здійснювався, на технічне обслуговування витрачалося 5–10% загальних витрат на обслуговування замість необхідних 30–35%, в той час як витрати на аварійний ремонт складали 30–40% відсотків витрат на обслуговування замість звичайних 10%. Збереження свого монопольного положення не тільки на ринку природної монополії, але й на ряді суміжних підприємств, пояснюють турботою про споживачів, необхідністю зниження цін, своєю стратегічною значимістю для економіки країни. На практиці, однак, тарифи залишаються досить високими і все більше збільшуються в останні роки на основі адміністративних рішень державних органів. Таким чином монопольна форма виробництва є явищем зі значними протиріччями, які формуються в соціумі, на ринку та в інноваційній сфері. Розв'язати існуючі протиріччя суспільство може тільки двома засобами – регулюванням природної монополії або розвитком конкуренції.

РЕГУЛЮВАННЯ ЖКГ ЯК ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ: ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ТА ПІДХОДИ

В. П. РЕШЕТИЛО, д-р екон. наук, проф., зав. кафедри економічної теорії

Ю. А. ІВАНОВА, магістр ф - ту економіки і підприємництва

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, м. Харків*

Найбільш проблемним питанням розвитку ЖКГ як природних монополій є державне регулювання тарифів на їх послуги. В економічно розвинених країнах використовується декілька підходів до державного регулювання природних монополій: а) регулювання рентабельності; б) участь у прибутку; в) конкуренція «за ринок» (замість конкуренції «на ринку»); г) RPI-X регулювання. Дані методи застосовуються як для регулювання діяльності комунальних підприємств, що перебувають у державній (муніципальній) власності, так і стосовно приватних комунальних підприємств. Протягом довгих років переважним методом регулювання було *регулювання рентабельності*. При такому підході регульована ціна встановлюється на рівні, що дозволяє підприємству покривати свої операційні витрати та забезпечувати деяку задану прибутковість використовуваного капіталу:

$$P_m = TC + C \times r,$$

де P_m – монопольна ціна, TC – витрати, C – капітал, r – рентабельність капіталу.